

HAYAT BİLGİSİ VE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ

Yapılandırmacı Bir Yaklaşım

İsmail Acun

Hamza Akengin

Bahri Ata

Nurdañ Z. Baysal

İsmail H. Demircioğlu

Ahmet Doğanay

Mehmet Gültekin

Yücel Kabapınar

Gülin Karabağ

Satılmış Tekindal

Tuğba Yanpar

Şefik Yaşar

Selma Yel

PE GEM A YAYINCILIK®

4. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI

Bahri ATA
Gazi Üniversitesi

Kazanımlar

Bu bölümün sonunda aşağıdaki kazanımları edinmiş olmanız beklenmektedir:

- *Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı geliştirme çalışmalarının gerekçelerini kavrama.*
- *2005 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının vizyonu ve temel yaklaşımını açıklama.*
- *2005 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının öğretmene yüklediği rollerin farkında olma.*
- *2005 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının yapısını oluşturan temel unsurları kavrama.*
- *Öğrenme-öğretme sürecini öğrenci merkezli etkinlikler etrafında düzenleme konusunda fikir sahibi olma.*

İçindekiler

- *Giriş*
- *Programın Vizyonu*
- *Programın Temel Yaklaşımı*
- *Programın Yapısı*
 - *Kazanımlar*
 - *Öğrenme Alanları*
 - *Beceriler*
 - *Kavramlar*
 - *Değerler*
 - *Atatürkçülük Konuları*
 - *İlişkilendirmeler*
 - *Etkinlikler*
 - *Değerlendirme*
- *Özet*
- *Kaynakça*

GİRİŞ

Son yirmi yıldır dünyada öğretim programı geliştirme çalışmaları hızlanmış ve hemen hemen pek çok ülke, programlarını köklü bir şekilde yeniden gözden geçirmeye başlamıştır. Bu değişiklikler sosyal bilgiler eğitimi anlayışına ve programlarına da yansımıştır. Teknolojik gelişmeler ve küresel sorunlara karşı alınacak ortak beşeri tavırlar sosyal bilgiler programlarının yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Küreselleşme ile birlikte uluslar, kendi ulusal kültürlerinin zenginliğini ve insanlığın ortak mirasına katkılarını daha fazla vurgulamaya başlamıştır. Bir de buna oluşturmacılık (constructivism) yaklaşımının sunduğu fırsatlar eklenmiştir. 1980'li yıllardan günümüze oluşturmacılık, hem sosyal bilimler anlayışında (özellikle karşılaştırmalı siyaset bilimi ve uluslar arası ilişkilerde) hem de eğitim biliminde etkisini hissettirmeye başlamıştır. Oluşturmacılık anlayışının pedagojiye yansımaları incelendiğinde ilerlemeci pedagoji ile benzer unsurlar taşıdığı dikkati çekmektedir. Bu bağlamda, moda yaklaşımları değerlendirirken, Henry Johnson'un aşağıdaki sözünü zihinden çıkarmamak gerekir:

"Hayatım boyunca Plato'dan John Dewey'e eğitim literatüründe eğitim fikirlerinin yükselişi ve düşüşünü gördüm. Kendimi bu fikirlerin bazılarının da kâşifi sanıyordum. Ben doğmadan önce yayımlanan yazılarda benzer fikirlerle karşılaşınca kadar benim için yeni olan fikirlerin dünya için de yeni olduğunu zannettim."

-Genelde öğrencilerin gözünde sosyal bilgiler dersi sevimsiz, sıkıcı ve anlamlandırılmamış, hazmedilmemiş ve yetişkinler dünyasına ait bilgilerin ezberlendiği bir ders görüntüsündedir. Adına ister oluşturmacılık, isterse aktif öğrenme diyelim, bu tür yaklaşımları da işe koşarak, sosyal bilgileri sevimli, anlaşılır ve yaratıcılığın gösterilebildiği bir ders haline getirmeliyiz.

PROGRAMIN VİZYONU

2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu'nda ifade edildiği gibi yeni programın vizyonu "21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilkeleri ve İnkılâplarını benimsemiş, Türk kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren), sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmek[...]" olarak belirtilmiştir.

İfadelere dikkat edilirse, bunların eski programda da olduğu dikkati çekmektedir. Konu alan bilgisinin öğrenilmesini ya da ezberlenmesini ön plana çıkaran eski programda, bu ifadeler “Açıklamalar” kısmında bir tür iyi niyet dileği gibi durmaktadır. Yeni programda ise bu ifadeler etkinliklerle, doğrudan verilecek beceri ve değerlere yapılan vurgu ile kazanılabilecek ve geliştirilebilecek bir ortama kavuşmaktadır.

Livingstone’un (1969: 20) vurguladığı gibi “eğitimde bir geciken aksiyon kanunu vardır... Öğretmenler çabalarının meyvesini hemen görmek ve aldıkları sonuçlara göre çalışmalarını düzenlemek isterler. Hâlbuki iyi bir öğretmen, sarf ettiği çabanın en seçkin meyvelerini belki hiçbir zaman göremeyecektir.” Fakat 15 Nisan 2006 tarihinde Anadolu Ajansı’nın gazetelere geçtiği bir haber ümit vericidir. Haber şöyledir; “Komşusunun getirdiği bir meşrubat kapağında kendisine top çıkan bir 4. sınıf öğrencisi M. K. market sahibinin hediyesini vermesi üzerine Kayseri valisine mektup yazmış. Durumdan haberdar olan vali olaya müdahale etmiş. Market sahibi öğrenciye 2 top ve bir de çikolata vermiştir. Öğrenci bilinçli bir tüketici olarak 9. Geleneksel Tüketici Hakları Ödülünü almıştır.” 4. sınıftaki yeni programın 4. ünitesinin öğrenci üzerindeki etkisini kestirmek zordur. Fakat yeni programın, içerdiği bilinçli tüketicilik kazanımlarıyla ve örnek etkinlikleriyle benzer davranışlar gösterebilecek öğrencilerin sayısını arttıracığı düşünülebilir.

PROGRAMIN TEMEL YAKLAŞIMI

2005 sosyal bilgiler programının temel yaklaşımı, bilgiyi üretmek ve kullanmak için gerekli beceri, kavram ve değerlerle öğrenciyi donatarak etkin bir Türkiye cumhuriyeti vatandaşı yetiştirmektir.

Öncelikle “sosyal bilgiler” tanımında bir değişiklik görülmektedir. Eski yaklaşıma göre sosyal bilgiler; tarih, coğrafya ve vatandaşlık gibi derslerle sınırlı gibi görülmektedir. Yeni sosyal bilgiler programında ise yukarıdaki disiplinlere antropoloji, hukuk, felsefe, psikoloji, sosyoloji, ekonomi eklenmiş ve bunları yansıtan öğrenme alanlarına göre üniteler belirlenmiştir. Sosyal bilgiler dersinin toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi olduğunun altı çizilmiştir.

Yeni öğretim programı sosyal bilgiler öğretiminde önemli bir konuma sahip olan (1) “yansıtıcı düşünme”, (2) “sosyal bilimler” ve (3) “vatandaşlık aktarımı” olarak sosyal bilgiler eğitimi geleneklerini yansıtmaktadır. “Birey ve Toplum” öğrenme alanı son yıllarda ortaya çıkan “kişisel gelişim” olarak sosyal bilgiler yaklaşımını yansıtan tipik bir öğrenme alanıdır.

PROGRAMIN YAPISI

Yeni sosyal bilgiler dersi öğretim programı, ülkemize 1940'lı yıllarda giren ünite anlayışını devam ettirmektedir. Öte yandan sosyal bilgiler dersini bir tarih ünitesi, bir coğrafya ünitesi, bir vatandaşlık bilgisi ünitesi anlayışından kurtarmaya çalışmaktadır. Diğer bir deyişle bu programda sosyal bilgiler ünitesi tasarlanmaya çalışılmıştır. Tarih, coğrafya, ekonomi gibi disiplinlerin mantıki tertibi yerine, öğrencilerin ilgi ve meraklarına göre psikolojik tertibin esas alındığı dikkati çekmektedir.

Yeni sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanım, öğrenme alanı, beceri, kavram ve değer öğretimi, etkinlik, ilişkilendirme, ara disiplinler gibi çoğunluğu yeni bir terminolojiyi gündeme getirmektedir.

Yeni programlarda 4. sınıftan 7. sınıfa kadar öğrenme alanları değişik üniteler altında genişleyerek devam etmektedir. Örneğin 5. sınıftaki 1. ünite olan "Haklarımı Öğreniyorum", 4. sınıftaki 1. ünite olan "Kendimi Tanıyorum." ünitesinin bir devamı niteliğindedir. Bu yaklaşım 6. sınıf ve 7. sınıflar programında da sürdürülmektedir.

Yeni sosyal bilgiler dersi öğretim programında üniteler ve ünitelerin içerdiği kavram, beceri ve değerlerin dağılımında yatay ve dikey ilişkiler gözetilmektedir. Yeni 4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında ve 5. sınıfta sekiz ünite bulunmaktadır. Program kazanımları, örnek etkinlikler içeren öğretmen kılavuzu ile desteklenmiştir. "Zaman, Süreklilik ve Değişim" adlı öğrenme alanı diğer ünitelerin içinde düşünülmüştür. Ünite isimleri öğrenme alanlarının kapsamına ve kazanımların içeriğine göre belirlenmektedir. Ünite şemaları, üç ana sütundan oluşmaktadır. Bunlar kazanımlar sütunu, etkinlik örnekleri sütunu ve açıklamalar sütunudur.

Sosyal Bilgiler programının öğretmene yüklediği rol ile Bozkurt Güvenç'in aşağıdaki ifadesi arasında çok büyük benzerlikler bulunmaktadır. Güvenç bir söyleşide şöyle demektedir:

"Öğretmen, bilgiç bir öğretici olmaktan çok öğrencisi ile birlikte öğrenmeye de hazır olmalıdır. Öğrenme deneyimini paylaşmalı, heyecanını yaşamalıdır. Öğretmen, öğretecek daha çok bilgisi olduğunu değil, öğrenilecek şeylerin çokluğunu bilmelidir. Öğretmen gözlem ve keşiflerini değil, araştırma/soruşturmayı gündemde tutmalıdır. Özetle, öğretmenlik sanatı, bir insan ilişkileri laboratuvarını yönetmek gibidir. Bu laboratuvarında öğretmen de öğrenci olmalı ve kendini geliştirmeli; yanıtları değil, soruları ve ilişkileri tutmalıdır, gündem de..." (Demirdöven, 1994: 31).

Günümüzde moda bir yaklaşım olan oluşturmıcılık da öğretmenin yukarıdaki ifadelere benzer bir rol üstlenmesini istemektedir.

Kazanımlar

Yeni sosyal bilgiler programındaki ünite şemasının sol tarafındaki sütun kazanımlar sütunudur. 4. sınıf için 46 kazanım, 5. sınıf için 47 kazanım bulunmaktadır. Her ünite için kazanım sayıları ortalama 4 ile 8 arasında değişmektedir.

Eski program çok sayıda hedef ve davranış ifadesi içinde boğulmuş iken, yeni program az ve dolu kazanım ifadelerini tercih etmektedir. Kazanım ise *"öğrenme süreci içerisinde planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılar sayesinde öğrencide görülmesi beklenen bilgi, beceri ve tutumlar"* olarak tanımlanmaktadır. Öğrencilerin ulaşabileceği ve seviyelerine uygun, kısmen oluşturmacı kazanımlar yazılmaya çalışılmıştır.

4. sınıf 2. ünitenin 1. kazanımı olan "Sözlü tarih yöntemi kullanarak ve nesnelere dayanarak aile tarihi oluşturur." kazanımını inceleyerek, kazanımlara nasıl yaklaşılabileceğine ilişkin bir fikir sahibi olabiliriz. Aslında bu konuyu 1936 programında da görmek mümkündür. Yani 1936 programı da tarihe hazırlık olarak öğrencinin kendi biyografisini, aile, mahalle, okul, köy, kasaba ve şehrinin tarihini yazmasını istemektedir. Program, bunun için öğretmenin öğrenciye soracağı soru örneklerini de içermektedir. Fakat zaman içinde bu konular her nedense buharlaşmıştır.

Bu konu kapsamında öğrenci, anne ve babasıyla, ya da dedesiyle ve nineşiyle görüşme yaparak evindeki tarihi eşyaların hikâyelerini ele alarak, basit bir aile tarihi yazacaktır. Bu arada not tutma, dinleme, bilimsel araştırma ve iletişim ve bilgi teknolojilerini kullanma gibi pek çok beceriyi de edinecektir. İşin sonunda ortaya küçük bir tarihçi olarak yazdığı aile tarihi çıkacaktır.

Öğrenme Alanları

Yeni program insanların faaliyet alanlarını bütüncül bir yaklaşımla eksiksiz olarak işlemek için psikoloji, tarih, coğrafya, antropoloji v.b. disiplinleri aynı çatı altında birleştirmeyi sağlayacak öğrenme alanı terimini benimsemiştir. Sosyal bilgileri oluşturan disiplinler doğrultusunda dokuz tane öğrenme alanı saptanmıştır. Bunlar; "Birey ve Toplum", "Kültür ve Miras", "İnsanlar, Yerler ve Çevreler", "Üretim, Tüketim ve Dağıtım", "Güç, Yönetim ve Toplum", "Zaman – Süreklilik ve Değişim", "Bilim, Teknoloji ve Toplum" ile "Küresel Bağlantılar"dır. Örneğin Birey ve Toplum öğrenme alanı psikoloji, tarih ve

vatandaşlık bilgisini içermektedir. İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanı coğrafya, tarih ve halkbilimini içermektedir. Zaman-Süreklilik ve Değişim baş-
kın bir öğrenme alanı olarak alınmamış, her öğrenme alanı ile eşleştirilmiştir.
Çünkü bu öğrenme alanı zaman içindeki insan faaliyetlerini süreklilik ve de-
ğişim açılarından ele alınmasını kolaylaştırmaktadır. Budan dolayı 4. ve 5. sınıf-
larda dokuz değil de sekiz ünite vardır.

Öğrenme alanı, sosyal bilgiler ünitelerinin tasarlanmasında program ge-
liştirmeciye ve ders kitabı yazarlarına yardımcı olmaktadır. Öğrenme alanları-
nın belirlenmesinde Amerikan Ulusal Sosyal Bilgiler Konseyi'nin temalarından
yararlanıldığı görülmektedir. 1948, 1962 taslak ve 1968 programlarının da genel
amaçlarının bilimsel çerçevesinin belirlenmesinde benzer bir yaklaşım benim-
senmişti.

Öğrenme alanları 4. sınıftan 7. sınıfa kadar genişleyerek ve derinleşerek
devam etmektedir.

Beceriler

Yeni program, bilginin kazanılması yanında beceri öğretimine önem
vermektedir. Beceri, *"öğrencilerde öğrenme süreci içerisinde kazanılması, ge-
liştirilmesi ve yaşama aktarılması tasarlanan, bir iş yapabilmek veya bir konuyu
işleyebilmek için gereken yatkınlık"* olarak tanımlanmaktadır. 1. sınıftan 8. sını-
fa kadar öğrencilerde tüm derslerde geliştirilmesi gereken 9 ortak beceri benim-
senmiştir. Bunlar; (1) eleştirel düşünme, (2) yaratıcı düşünme, (3) iletişim, (4)
araştırma, (5) problem çözme, (6) karar verme, (7) bilgi teknolojilerini kullan-
ma, (8) girişimcilik, (9) Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanmadır.

Sosyal Bilgiler dersine özgü olarak altı beceri benimsenmiştir. Bunlar;
(a) gözlem, (b) sosyal katılım, (c) empati, (d) mekân algılama, (e) değişim ve
sürekliliği algılama, (f) zaman ve kronolojiyi algılamadır.

4. ve 5. sınıftaki her bir ünite için sekiz baskın ya da doğrudan verilecek
beceri benimsenmiştir. Bu becerilere ünite şemalarının sağındaki sütunda yer
verilmiştir. Böylece öğrencilerin konu alan bilgisini edinirken, ilgili becerileri
de edinebilmeleri vurgulanmıştır.

4. sınıf programının ünitelere dağıtılmış becerileri şunlardır: (i) Kanıtı ta-
nıma ve kullanma, (ii) not alma, (iii) mekânı algılama, (iv) tablo, diyagram ve
grafik okuma, (v) karşılaştırma yapma, (vi) sebep-sonuç ilişkisini belirleme,
(vii) karar verme, (viii) kütüphane ve referans kaynakları kullanma

5. sınıf programının ünitelere dağıtılmış becerileri şunlardır: (i) Yazılı anlatım, (ii) görsel kanıt kullanma, (iii) gözlem, (iv) basit istatistik verilerini yorumlama, (v) kütüphane ve referans kaynakları kullanma, (vi) sosyal katılım, (vii) basılı ve görsel kaynakları kullanma ve değerlendirme, (viii) olgu ve düşünceleri ayırt etme.

Kavramlar

Kavramlar düşünme faaliyetimizin en temel araçları ve unsurlarıdır. Yeni program, bilginin ötesinde öğrencilerde tümevarımsal ve tümdengelimsel düşünme yeteneğini kazandırmayı ve bunun için kavramları kullanmayı önemsemektedir. Yeni program, sosyal bilgileri oluşturan bilim dallarının adlarından ilköğretim öğrencilerine söz etmeksizin, yapısal kavramlarının öğretimini vurgulamaktadır. Örneğin, gelir ve gider, emek, pazar, istek ve ihtiyaçlar ekonomi ile ilgili yapısal kavramlardır. Öte yandan göç, kültür, kentleşme, aile, grup gibi kavramlar sosyolojinin yapısal kavramları olarak düşünülebilir. Tarihin yapısal kavramları ise birinci ve ikinci elden kaynak, değişim ve süreklilik, kronoloji ve nedensellik gibi kavramlardır.

Bu çerçevede 4. sınıf için 91 yapısal kavram, 5. sınıf için 121 yapısal kavram benimsenmiş olup, bunların kazanımına önem verilmektedir. Kavram öğretimi kendi arasında giriş, geliştirme ve pekiştirme düzeyleri olarak üç aşamaya ayrılmıştır.

Yeni program anlam çözümleme tabloları, kavram ağları, kavram haritalarına da önem vermektedir. Öğretmeni, öğrenciye kendi kavram haritasını yaptırmaya, varsa kavram yanlışlığını tespit etmeye ve düzeltmeye yönlendirmektedir.

Değerler

Yeni sosyal bilgiler programının en önemli öğelerinden biri de değerlerdir. Programda değer *“bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, tein el ahlaki ilke ya da inançlar”* olarak tanımlanmaktadır.

Programın temel değerleri şunlardır: (1) adil olma, (2) aile birliğine önem verme, (3) bağımsızlık, (4) barış, (5) bilimsellik, (6) çalışkanlık, (7) dayanışma, (8) duyarlılık, (9) dürüstlük, (10) estetik, (11) hoşgörü, (12) misafirperverlik, (13) sağlıklı olmaya önem verme, (14) saygı, (15) sevgi, (16) sorumluluk, (17) temizlik, (18) vatanseverlik, (19) yardımseverlik.

4. ve 5. sınıf programları ünite şemasının sağ sütununun alt kısmına “doğrudan verilecek değer” adı altına bir bölüm açılarak, ünite içeriğinin mantığına uygun olarak değerler dağıtılmış, değerlerin öğrencilere kazandırılması için uygun ortam oluşturulmuştur. Böylece değer öğretimi rastlantıya bırakılmamıştır.

4. sınıf programının ünitelerinde değerlerin dağılımı şöyledir: (i) Duygu ve düşüncelere saygı, (ii) hoşgörü, (iii) Türk büyüklerine saygı, (iv) aile birliğine önem verme, (v) vatanseverlik, (vi) doğa sevgisi, (vii) temizlik ve sağlıklı olmaya önem verme, (viii) bilimsellik, (ix) yardımseverlik, (x) bağımsızlık, (xi) misafirperverlik.

5. sınıf programının ünitelerinde değerlerin dağılımı şöyledir: (i) Sorumluluk, (ii) estetik, (iii) doğal çevreye duyarlılık, (iv) çalışkanlık, (v) akademik dürüstlük, (vi) dayanışma, (vii) adil olma, (viii) bayrağa ve İstiklâl Marşı’na saygı, (ix) tarihsel mirasa duyarlılık.

Değer öğretiminde değer açıklamak, ahlaki muhakeme, değer analizi gibi yeni yaklaşımlar benimsenmiştir.

Atatürkçülük Konuları

“Atatürkçülük İle İlgili Konular” ile ilişkilendirmeler yeni sosyal bilgiler programının ünite şemasında en sağ sütundaki açıklamalar kısmında belirtilmiş, programın sonuna da konuların sosyal bilgiler kazanımları ile eşleştirilmesi ve dağılımı detaylı olarak gösterilmiştir. Aslında sosyal bilgiler yapısal olarak Atatürkçülük konularının pek çoğunu bünyesinde zaten barındırmaktadır.

1997 yılına kadar ilkökul eğitiminin 5 yıl olması, Atatürkçülük konularının 4. ve 5. sınıflarda yoğun olarak ele alınmasına yol açmıştır. Temel zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması sonrasında 1998’de Atatürkçülük konularının dağılımı aceleyle yapılmış, 4. ve 5. sınıflardaki konu yoğunluğu ve 6. ve 7. sınıflardaki konu seyrekliği devam ettirilmiştir.

2005’te yeni programların yapılması ile birlikte Atatürkçülük konularının 1–8. sınıflar arasında yatay ve dikey dağılımının, öğrenci düzeyine ve programların konularına göre yapılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bütün derslerle ilgili dağılımı 2005’te hazırlanan “Atatürkçülük ile İlgili Konular” adlı kitapçıkta bulmak mümkündür. Burada 4. ve 5. sınıflardaki konu yoğunluğunun, 6 ve 7. sınıflara çekilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Yeni sosyal bilgiler dersi öğretim programında Atatürk ve Kurtuluş Savaşına ilişkin üniteler ve konular, ağırlıklı olarak eski programlarda olduğu gibi eğitimde güncellik ilkesinden hareketle, özellikle 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı

ve 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nın kutlandığı aylara gelecek şekilde düzenlendiği dikkat çekmektedir.

Aslında eski sosyal bilgiler dersi öğretim programında Atatürkçülük konuları bir ünitenin sonuna kronoloji de göz ardı edilerek eklenmiş iken, yeni programla birlikte Atatürkçülük konuları öğrenme alanlarının yapısına ve içeriğine göre dağıtılmıştır.

İlişkilendirmeler

Programın ünite şemasının en sağ sütunu, açıklamalar kısmı olup, burada (1) üniteler arası, (2) dersler arası ve (3) ara disiplinler ile ilgili ilişkilendirmeler ve ölçme değerlendirme yöntem ve teknikleri yer almaktadır.

Programda Matematik, Türkçe, Fen ve Teknoloji Eğitimi programları ile yatay ilişkilendirmeler yapılmıştır.

Bu programda, sivil toplum örgütlerinin de katılımıyla ara disiplinler belirlenmiştir. Bunlar; (i) afetten korunma ve güvenli yaşam, (ii) girişimcilik, (iii) insan hakları ve vatandaşlık, (iv) özel eğitim, (v) rehberlik ve psikolojik danışma, (vi) kariyer bilinci geliştirme, (vii) sağlık kültürü, (viii) spor kültürü ve olimpiik eğitimidir. Programda sosyal bilgiler kazanımlarıyla ara disiplin kazanımları eşleştirilmiştir. Diğer bir ifade ile sosyal bilgiler kazanımı gerçekleştirildiğinde, ara disiplin kazanımına da ulaşılmış olunmaktadır.

Etkinlikler

Yeni sosyal bilgiler programının ünite şemasının orta sütunu etkinlik örneklerinin listelendiği bir yerdir. Her bir ünite için kazanımları gerçekleştirmeye yönelik öğretmene fikir verebilecek etkinlik örnekleri tasarlanmıştır.

Yeni sosyal bilgiler öğretim programı, ders kitabı merkezli ders işleme alışkanlığına son vermeye çalışmakta, onun yerine öğrenci merkezli etkinliklerle ders anlayışını sınıf ortamına taşımaktadır. Üstelik öğrencilerin eğlenerek öğrenebilecekleri bir ortam hazırlamada öğretmene yardımcı olmaktadır. Marshall McLuhan'ın "her kim ki eğitim ve eğlence arasında bir fark olduğunu ileri sürer, her ikisi hakkında bir şey bilmiyor" sözü adeta programın etkinliklerinin gizli bir dayanağı gibidir.

Eski programlarda "Açıklamalar" kısmında anlatım, soru-cevap, münazara, örnek olay incelemesi, problem çözme, gezi, film, tarihi tablo, resim ve kartpostal kullanılması yöntem ve teknikler olarak genel olarak önerilmekte, nerede ve nasıl kullanılacağı öğretmenin becerilerine bırakılmaktadır.

Programda önerilen etkinlikler; farklı öğrenme biçimlerini dikkate alma ve öğrencilerde yaratıcılığı ortaya çıkarma amacı göz önüne alınarak tasarlanmıştır. Program, zamanla öğretmenlerin kazanımlara ulaşmaya yönelik kendi etkinliklerini geliştirmelerini öngörmektedir. Aslında etkinliklerin çoğu, çalışkan ve idealist öğretmenlerin uyguladığı türdendir. Program, hâlihazırda yapılanları resmi temelde meşrulaştırmak ve genelleştirmek için tasarlanmıştır.

Etkinlikler; sınıf-okul içi etkinlikler, okul dışı etkinlikler ve inceleme gezisi olarak gruplandırılmıştır.

Sınıf/Okul İçi Etkinlikler

Yaratıcı drama, altı şapkalı düşünme, film, internet, sanal alan gezisi, grup çalışması, zaman şeridi oluşturma, çalışma kâğıdı doldurma, görsel materyal (minyatür, gravür, temsili resim, fotoğraf, tablo ve grafik, v.b.) okuma, mektup yazma ve v.b. etkinlikler bu gruba girer.

1998'de yeniden yapılanma sırasında üniversitede sınıf öğretmenliği ana-bilim dallarına yaratıcı drama ile ilgili bir ders konmuş, hizmet içi eğitim kurslarında altı şapkalı düşünme tekniği gibi aktif öğrenme teknikleri öğretilmeye başlanmıştır. Maalesef bunlar ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programına şimdiye kadar yansıtılamamıştır.

2005 programında film ve internet ile ilgili olarak benzer şekilde film kontrol listesi ve çalışma kâğıtları vardır.

Bu program efsaneler, destanlar, masallar, atasözleri, türküler, şiirler, bilmeceler, halk hikâyeleri, seyahatnameler gibi Türk halk kültürü unsurlarına da önem vermektedir. Programda Aşık Veysel'in "Kızılırmak Türküsü", Barış Manço'nun "Bir Kahve Fincanı", Anonim "Telgrafın Telleri" gibi eserler özellikle yer almaktadır.

Okul Dışı Etkinlikler

Okul dışı etkinlikler ile evde ve kütüphanelerde yapılabilecek sözlü tarih, grup çalışması, aile soyağacı oluşturma, günlük tutma, proje çalışmaları gibi çalışmalar ifade edilmektedir. Bu tür etkinlikler, sosyal bilgileri 1926 ilkokul programında öngörüldüğü gibi eğitimi, okul duvarlarının dışına taşımak ve "okul ile hayat arasındaki Çin seddini" kaldırmak üzere planlanmıştır. Böylece öğretmen sınıf dışına çıkıp, öğrencilerin çevresindeki kurumları da tanımlarını sağlayabilir.

İnceleme Gezileri

2005 programında inceleme gezilerine de önem verilmektedir. Bu geziler pazaryerine, resmî dairelere, fabrikalara, sergilere, arkeolojik kazı yerlerine, atölyelere, müzelere, tarihî mekânlara (tarihi yapılar, müze-kentler, savaş alanlarına) olabilir. Gezi-inceleme etkinliği ile ilgili olarak gezi kontrol listesi, öğretmen bilgi notu, gezi çalışma kâğıdı örnekleri verilmektedir.

Yeni programı geliştirme sürecinde, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı internet sitesinde bir duyuru yapılarak, öğretmenlerden sosyal bilgiler programına uygun hazırlanmış özgün etkinlikler gönderilmesi istenmiştir.

Programın, yakın gelecekte Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanmış ve bütün öğretmenlerin ulaşabileceği bir etkinlik havuzundaki (e-portal) etkinlikleri paylaşabilecekleri bir atmosfer yaratacağı düşünülebilir.

Değerlendirme

Yeni sosyal bilgiler dersi öğretim programı geleneksel ölçme ve değerlendirme araçlarını benimsediği kadar yansıtıcı soruşturma ve oluşturmacı değerlendirme anlayışını da benimsemiştir. Program, sadece ürünü değil, öğrenme sürecini de değerlendirmenin altını çizmektedir. Program, öğrencinin performansını değerlendirmeyi, öz değerlendirme ve grup değerlendirmeyi önemsemektedir.

Bunun yanı sıra program, öğrenciyi herhangi bir konu ile ilgili olarak hazırladığı ürünleri koyduğu bir ürün dosyası hazırlamaya teşvik etmekte, dolayısıyla üreticiliğe yöneltilmektedir.

Program kılavuz kitabında, ders ve çalışma kitaplarında ıraksak, otantik ve etkinliğe dayalı değerlendirme sorularının sorulduğu görülmektedir. Aşağıdaki etkinlik soruları yaklaşımı göstermeye örnek olabilir;

- “Çocuk hakları sözleşmesini siz yazsaydınız ilk on maddesi ne olurdu?”
- “Zaman makinesi icat etmiş olsaydınız hangi yıla giderdiniz? Neden? Orada ne gibi zorluklarla karşılaşabilirsiniz?”
- “Kurtuluş Savaşı’na katılan kahramanları temsilen bir anıt projesi yarışması düzenleniyor. Siz de çevrenizdeki anıtları inceleyerek, resim ya da maket olarak bir proje hazırlayınız.”

- “Çocuğunu hastaneye yetiştirmek isteyen baba şehir içinde yasal hız sınırının üstüne çıkmıştır. Trafik polisi tarafından durdurulan babanın ehliyetine el konulması gerekmektedir. Size göre böyle bir durumda baba ve trafik polisi nasıl davranmalıdır?”

Yukarıda görüldüğü gibi yeni sosyal bilgiler öğretim programı öğrenciyi sosyalleştirmenin yanı sıra, öğretmen ve öğrencinin birlikte hayal gücü ve yaratıcılık becerilerini geliştirmelerini amaç edinmiş görünmektedir. Sosyal bilimci Şerif Mardin'in (2000) ifade ettiği gibi "bugün bizim karşılaştığımız sorun, düşünce özgürlüğünün dışarıdan kuşatılması ya da kısıtlanması değildir, bizim için asıl sorun kendi hayal gücümüzü içerden kısıtlamamızdır."

Bu ürünlerin hazırlanmasına yardımcı olmada ya da öğrenci projelerinin yönetilmesinde ve değişik şekillerde (örn. dereceleme ölçekleri ile) değerlendirilmesinde öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Bu çerçevede sorun hizmet öncesi eğitimde ölçme ve değerlendirme dersleri ile çözülebilir.

Pilot okullardaki öğretmenler bu programla birlikte ezberci öğrencilerin bocalamaya başladığını, orta seviyedeki öğrencilerin derse katılmaya başladığını, öğrencilerin topluluk karşısında konuşma, sorumluluk alma ve paylaşma davranışlarının geliştiğini belirtmiştir. Öğretmenler sınıf yönetiminde, gezi düzenlemede ve değerlendirme teknikleri konusunda kendilerini eksik hissettiklerini ifade etmişlerdir. Öğretmenler, programa yönelik materyallerin (örn. tarihi yerlerin CD'si gibi) çeşidinin artırılmasını istemektedir. Pilot okullardaki öğrenciler de arkadaşlarını daha iyi tanıdıklarını, sürekli dinlemekten kurtulduklarını, eğlendiklerini ve araştırmacı ruhlarının geliştiğini belirtmişlerdir.

Sonuç olarak, sosyal bilgiler dersi öğretim programının kapalı kapılar ardında uzmanlar tarafından aceleyle hazırlanmadığı, işin mutfağındaki yüzlerce öğretmen, müfettiş ve müdürün deneyim ve katılımıyla, geçmiş pedagojik mirasımızdan ve diğer ülkelerin deneyimlerden yararlanıldığı görülmektedir. Türk eğitim tarihine baktığımızda pek çok yeniliğin kısa bir sürede yapıldığı dikkat çekmektedir. Örneğin Sâti Bey, İstanbul Darülmuallimini'nde yaşama geçirdiği onlarca etkinliği üç yıl gibi kısa bir sürede gerçekleştirmiştir. Atatürk döneminin ünlü Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati onca işi üç yıl gibi kısa bir süreye sığdırmıştır. Bu program da iki yılda hazırlanmış olup, araştırma ve uygulama sonuçlarına göre sürekli geliştirmeye açıktır.

Düşünme Zamanı

- 2005 sosyal karşılaştırmaya göre bir takım
- Yeni sosyal karşılaştırmaya göre bir takım
- 2005 sosyal karşılaştırmaya göre bir takım

Bu bölümde 2000 yılı yapısı (kazanım konuları, ara disiplin) açılarından ayrı örnek otantik etkilenebilecek, içine zelleştirilmesinde yetiştirmeyi amaçladığını, ders kitabı olduğu bir ders yetiştirici olmanın maktadır.

Demirdöven, İsmail
venç'e Ar

Johnson, H. (1917)
York: The

Komisyon (2005).

Komisyon (2005).

Livingstone, R. (1995)
Eğitim B...

Mardin, Ş. (2000, :

MEB (2005). *İlköğretim Ders Programları*.
Devlet Kişni Yayınları.

Düşünme Zamanı

- 2005 sosyal bilgiler programını 1948, 1968 ve 1998 sosyal bilgiler programları ile karşılaştırarak, olumlu ve olumsuz yönlerini belirtiniz.
- Yeni sosyal bilgiler programındaki beceri, kavram ve değerleri inceleyiniz. Programda yer almayan, ama size göre yer alması gereken beceri, kavram ve değerler var mı? Gerekçeli olarak açıklayınız.
- 2005 sosyal bilgiler programı kılavuzundaki etkinlikleri inceleyerek, etkinlik türlerine göre bir tablo hazırlayınız. Hangi tür etkinliklere daha fazla yer verilmiştir?

ÖZET

Bu bölümde 2005 sosyal bilgiler öğretim programı; vizyon, temel yaklaşım ve yapısı (kazanımlar, öğrenme alanı, beceriler, kavramlar, değerler, Atatürkçülük konuları, ara disiplinlerle ilişkilendirmeler, etkinlikler ve değerlendirme anlayışı) açılarından ana hatlarıyla açıklanmaya çalışılmıştır. 2005 programı, önerdiği örnek otantik etkinliklerle öğrenciyi, sınıfın dört duvarından hayata ve dünyaya açılacak, içinde yaşadığı sosyal ve fizikî çevrenin iyileştirilmesinde ve güzelleştirilmesinde etkin rol alabilecek Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları olarak yetiştirmeyi amaçlamaktadır. 2005 sosyal bilgiler programı; Sosyal Bilgiler dersini, ders kitabının satır satır takip edildiği ve konuların ezberlenip aktarıldığı bir ders yerine, öğrencilerin eğlenebileceği, eğlenirken öğrenecekleri ve üretici olmanın mutluluğunu yaşayabilecekleri bir ders haline getirmeye çalışmaktadır.

KAYNAKÇA

- Demirdöven, İsmail H. (1994) "Bozkurt Güvenç ile Bir Söyleşi" *Humana-Bozkurt Güvenç'e Armağan*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Johnson, H. (1917). *Teaching of History in Elementary and Secondary Schools*. New York: The Macmillan Company.
- Komisyon (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı*. İstanbul: Devlet Kitapları.
- Komisyon (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı*. Ankara: Devlet Kitapları.
- Livingstone, R. (1969). *Eğitimde Geleceğe Bakış*. Çev.: Turhan Oğuzkan, Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Mardin, Ş. (2000, 24). Hayal Gücümüz Sansürlü. *Milliyet*, 24 Kasım.
- MEB (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.